

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

RAPPORTAGE PROJECT MAATREGELEN

Project consolidatie kasteelruïne Genneperhuis

Inhoud

Aanleiding	3
Begrenzing	4
Afbeeldingen	5
Uitdaging/probleemstelling	6
Geschiedenis	7
Werkzaamheden	7
Voorlopige resultaten	8
Opbrengst en leermomenten	8

Aanleiding

Zoals in de beleidsbrief “Erfgoed telt” is verwoord zal het kabinet de komende jaren extra investeren in archeologie. Een flink deel van het beschikbare budget is bestemd voor de instandhouding van archeologische rijksmonumenten.

Uit een steekproef blijkt dat er sprake is van een fikse achterstand in het onderhoud van deze monumenten. Willen we dit erfgoed als bron van ons gemeenschappelijk verleden behouden, dan is beheer en soms het treffen van inrichtingsmaatregelen wel noodzakelijk. Weliswaar is de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (SIM) beschikbaar maar deze blijkt voor particuliere eigenaren van een archeologisch monument een matig bruikbaar instrument te zijn.

Het kabinet zet bij archeologische rijksmonumenten in op een integrale aanpak: betere communicatie met eigenaren, financiering van klein onderhoud en het opzetten van een archeologische monitor.

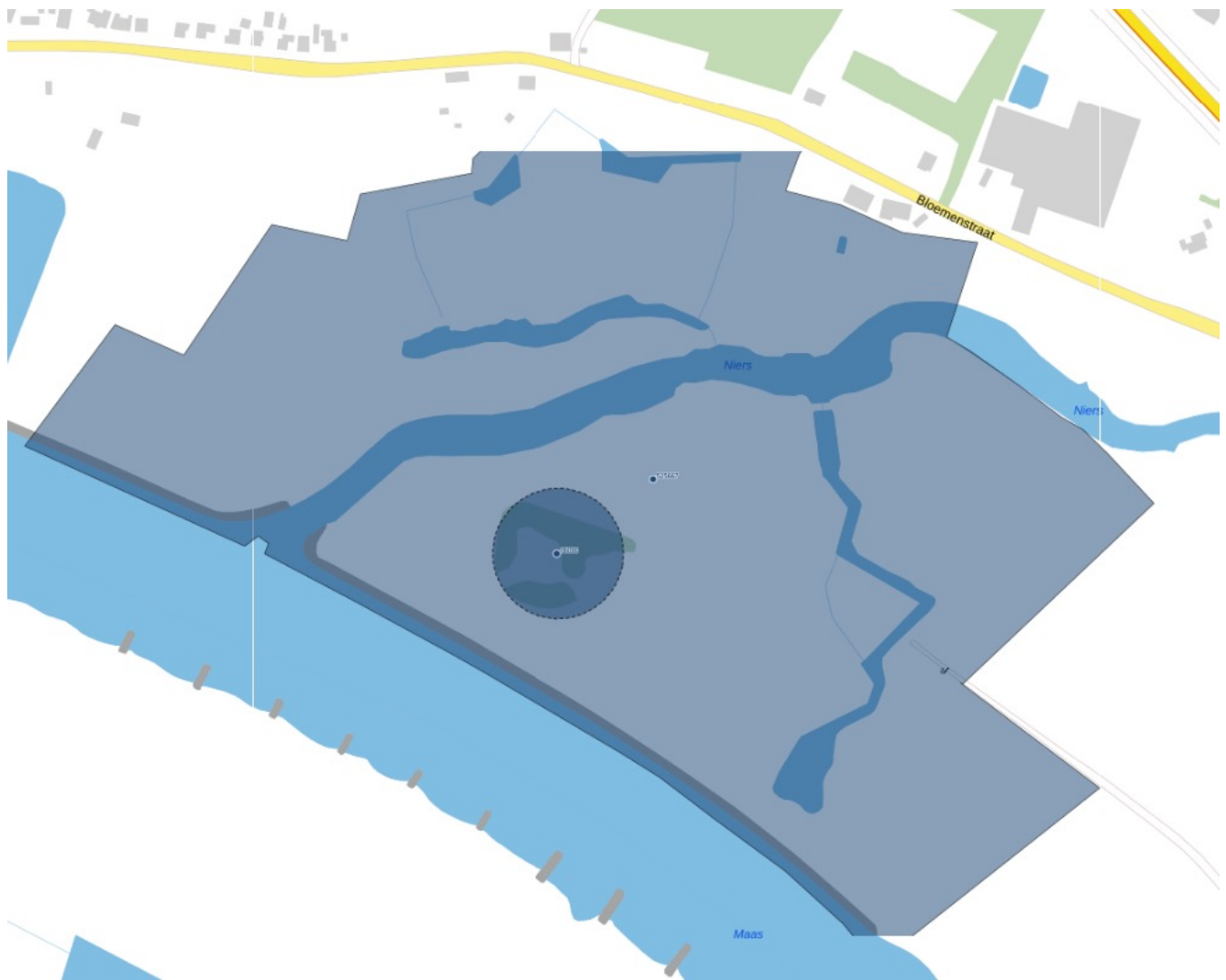
Vandaar dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) gestart is met het programma Instandhouding van Archeologische Rijksmonumenten dat loopt tot en met 2021. Doel van het programma is deze bronnen voor toekomstige geschiedschrijving en de beleving daarvan veilig te stellen.

Een van de projecten binnen het programma is het project Maatregelen. In dit project worden op enkele rijksmonumenten specifieke inrichtings- en beheermaatregelen uitgevoerd. Daarbij kunnen kennis, voorgestelde ingrepen en strategieën in de praktijk worden getoetst. De onderwerpen worden zo gekozen dat ze als voorbeeld dienen voor een grotere groep monumenten.

Project Herstelplan Kasteelruïne Gennepershuis

Gegevens	
Provincie	Limburg
Gemeente	Gennep
Plaats	Gennep
Monumentnummer	525667, tevens gebouwd monument: 16090
Coördinaten	193925.68 / 414055.39
Redengevende omschrijving monument	Kasteelterrein omgeven door versterkingen in de vorm van wallen en grachten van latere vestingwerken.
Bijzonderheden	De kasteelruïne Gennepershuis verkeert ondanks een consolidatie in 2011 in slechte staat. Zichtbaar muurwerk vervalt, getuige onder meer puinwaaiers aan de voet ervan. Ook is de ruïne grotendeels overwoekerd. Voor de instandhouding van de ruïne moet het verval worden gestopt. Vraag is wat geconsolideerd moet en op welke manier. Door het verval en overwoekering is onduidelijk hoe de ruïne in elkaar steekt en wat de staat van ook de onzichtbare resten is. Daarom moet de ruïne voorafgaand aan een nieuwe consolidatie en wellicht gedeeltelijke restauratie eerst door middel van bureau- en veldonderzoek, grondig in kaart te worden gebracht. Het onderzoek waarvoor subsidie is verleend is dus historisch, bouwhistorische en archeologisch van aard en moet leiden tot een gedegen consolidatie- en restauratieplan.
Historisch gebruik	Kasteel, steengroeve, ruïne, waterberging in het kader van rivierverruiming (grachten vestingwerken).
Huidig gebruik	Natuurgebied (Staatsbosbeheer)
Jaar aanwijzing	Gebouwd monument 1969; archeologisch rijksmonument 2003
Kosten project	€134.997,-.
Aard project:	Onderzoek, planvorming en advies
Status project	Gravend onderzoek uitgevoerd. Het evaluatierapport is in november 2021 in conceptvorm voorgelegd en besproken. De eindversie van het rapport wordt vóór 31 december 2022 opgeleverd.

Begrenzing

Figuur 1: begrenzing van het archeologisch rijksmonument. De kasteelruïne (gelegen binnen de cirkel) kent een dubbelbescherming; het is ook een gebouwd rijksmonument (nr. 16090).

Afbeeldingen

Figuur 2: de ruïne van het Genneperhuis (verscholen in de boschsage tussen Maas en Niers) wordt omgeven door omvangrijke verdedigingswerken van na de middeleeuwen. Foto RCE, Jos Stöver.

Figuren 3 en 4: de kasteelruïne vanuit het zuidoosten gezien. De overwoekering en het afbrokkelen van muurwerk is goed te zien. In toenemende mate ontstaan er puinwaaiers aan de voet van muren. Foto's RCE, Jos Stöver.

Figuur 5: archeologisch onderzoek, deels onmiddellijk grenzend aan zichtbare delen van de ruïne. Foto: P. Mengelberg.

Uitdaging/probleemstelling

In 2006 is in het kader van de subsidieregeling Belvédère (Behoud door Ontwikkeling), op initiatief van en mede gefinancierd door de toenmalige terreineigenaar Graaf Schimmelpenninck, een masterplan voor het ruimere Gennepershuis opgesteld, met name voor het herstel van de vestingwerken. Als onderdeel van het masterplan zijn in 2011 nog zichtbare muurresten vrijgesteld van beplanting en beter zichtbaar gemaakt en is een oppervlakkige consolidatie (kleinschalig metselwerk: vastzetten bakstenen, invoegen, aanbrengen van een afwerklaag tegen inwatering aan de bovenzijde) van de gebouwde resten uitgevoerd. Er is toen geen onderzoek gedaan naar de aard en fysieke kwaliteit van de dieper gelegen muurresten en funderingen, wat voor een gedegen restauratie wel noodzakelijk was.¹ Ook is een opgang met uitzichtspunt gerealiseerd. In september 2015 werd op initiatief van een kleine groep Gennepse burgers het plan voorgelegd om het kasteel te herbouwen. In dit verband zijn ook schriftelijke Kamervragen gesteld (Van Toorenburg en Knops). De RCE heeft het plan tijdens een overleg in februari 2016 verworpen, maar daarbij wel aangegeven dat we in gesprek willen blijven en willen meedenken over wat er dan wel mogelijk is om de beleving te vergroten.

Recentelijk is gebleken dat de resten opnieuw ernstig eroderen, mede door betreding van delen van de ruïne. Om deze achteruit-

gang te stoppen en duurzaam behoud te realiseren, zal een hernieuwde consolidatie moeten plaatsvinden, op zo'n manier uitgevoerd dat de resten voor een periode van minimaal 30 jaar stabiel zullen zijn. Voor dat doel moet hier en daar mogelijk worden opgeschaald naar een gerichte restauratie. Eventueel zal er in een latere fase ook sprake zijn van een terughoudende vorm van visualisering, om de beleving te vergroten. Bij dit alles is het van belang dat in meer detail in beeld wordt gebracht hoe de burcht in elkaar steekt en wat de aard en staat is van muurdelen die zich thans onder de grond bevinden. Historische bronnen zijn niet steeds eenduidig en ook door een (naar wordt aangenomen betrekkelijk recente) aanaarding en de overwoekering ontbreekt het overzicht, een bouwhistorisch onderzoek van zichtbare resten door BAAC in 2011 ten spijt. Bureau- en daarop gebaseerd veldonderzoek moet meer licht brengen in de ingewikkelde bouwgeschiedenis van het complex. Op basis van een cultuurhistorische, bouwhistorische en archeologische analyse kan dan een gedegen herstelplan worden opgesteld.

De ruïne is naast een archeologisch ook een gebouwd rijksmonument. Gebleken is dat het vanuit de SIM voor het gebouwde monument niet mogelijk was om voldoende middelen vrij te maken om tot consolidatie te komen. De binnen de SIM voor gebouwde monumenten gehanteerde herbouwwaarde is voor ruïnes namelijk moeilijk vast te stellen.

¹ In de oorspronkelijke opzet zouden muurresten worden afgedekt met graszoden en zou ook het binnenterrein worden vrijgemaakt van struiken en brandnetels.

Geschiedenis

Het Gennepershuis wordt voor het eerst genoemd omstreeks 1021. Het is niet zeker of de burcht op dat moment al op de huidige locatie lag. De vermelding uit 1021 gaat over een kleine versterking bij Gennep ('muniunculam Ganipi'), onder andere bestaande uit een toren, welke een belangrijke rol speelde in de strijd tussen twee adellijke geslachten. Vanaf de late 11de eeuw woonden op de burcht de heren van Gennep. Van het uiterlijk van de burcht in de 12de en 13de eeuw is weinig bekend. In het zuidoosten van de burcht bevond zich tot 1672 een grote tufstenen toren (of donjon), waarvan – gezien het gebruik van tufsteen – kan worden aangenomen dat deze uit de 12de of 13de eeuw stamt. Volgens een beschrijving van het kasteel in 1435 bestond de indeling van de toren uit een vertrek op de begane grond met daarboven twee verdiepingen. De rest van de burcht had in het begin van de 15de eeuw een flink formaat. Uit de inventaris blijkt dat er minstens drie torens, een molenhuis, een gevangenis, een brouwerij, een zaalgebouw en kelders aanwezig waren. De bewapening bestond uit handbogen, kruisbogen en vier kanonnen. De burcht was omgeven door een gracht. Het is niet bekend of er sprake was van een (omgrachte) voorburcht met boerderij, hoewel dit wel waarschijnlijk is, want er wordt een hoeve genoemd.

In 1568 begint de Tachtigjarige Oorlog. Tussen 1598 en 1641 kwam het Gennepershuis afwisselend in Spaanse of Staatse handen. In 1641 werd het Gennepershuis door de Staatse troepen onder leiding van Frederik Hendrik van Oranje definitief veroverd. Na deze verovering door het Staatse leger werd er jarenlang gewerkt aan het herstel van de vesting. Deze bleef tot 1672 in handen van het Staatse leger, maar in 1672 (ook wel bekend als het Rampjaar) werd deze zonder gevechtshandelingen ingenomen door het Franse leger. De vesting werd in de daaropvolgende maanden ontmanteld en de burcht, inclusief de tufstenen donjon, werd opgeblazen. Bij hun vertrek in 1710 hebben de Fransen de laatste aarden vestingwerken en restanten van de burcht nogmaals opgeblazen. Dit bleek het einde van het Gennepershuis als militair object.

Werkzaamheden

Aan de hand van actuele gegevens van recente luchtfoto's, Google Street View, locatiebezoek en navraag bij de opdrachtgever is het volgende over de huidige situatie te melden.

De ruïne van het Gennepershuis manifesteert zich in het landschap als een verhoging of bult met verspreid zichtbare muurresten die grotendeels is overwoekerd met bomen, struiken en brandnetels. De bijbehorende omvangrijke en grotendeels gerestaureerde verdedigingswerken liggen aan beide zijden van de Niers. Het betreffende gebied is eigendom van Staatbosbeheer en in gebruik als grasland dat als opengesteld park dient. Op zomerse dagen wordt er druk gerecreëerd op het fietspad dat op 40-50m afstand van de ruïne loopt, maar slechts weinigen stappen af om te zien

wat er schuilgaat achter het groen van de heuvel. Onbekendheid en onzichtbaarheid spelen daarbij waarschijnlijk een rol.

De kasteelruïne verkeert ondanks bovengenoemde consolidatie in 2011 thans in slechte staat. Zichtbaar muurwerk is aan verval onderhevig, getuige onder meer puinwaaiers aan de voet ervan. Alarmerend is vooral de situatie in de directe nabijheid van de opgang naar het uitzichtpunt. Voor de instandhouding van de ruïne moet het verval worden gestopt, maar de vraag is wat geconsolideerd moet én kan worden en op welke manier. Daarnaast wordt nagedacht hoe de ruïne toegankelijk te maken voor het grote publiek. Door de grote kwetsbaarheid zal er mogelijk voor gekozen worden de ruïne niet openbaar toegankelijk te houden, maar slechts open te stellen tijdens geleide excursies. Welke vorm de afbakening krijgt is onderwerp van nadere uitwerking. Wellicht dat ook heggen daarin een rol kunnen spelen (aan de overzijde van de Maas ligt het Maasheggengebied), waarbij dat de beleving (het zicht) uiteraard niet in de weg mag staan. Door de vele sloopectiviteiten – naar verluidt zelfs na de Tweede Wereldoorlog – vandalisme en het op grote schaal overwoekerd en aangeaard raken van muurwerk, alsook lacunes in of deels tegenstrijdige informatie uit historisch bronnen (o.a. kaartmateriaal), is onduidelijk hoe de ruïne in elkaar steekt en wat de staat van ook de onzichtbare resten is. Alvorens tot grondige consolidatie en wellicht gedeeltelijke restauratie over te kunnen gaan, dient dit door middel van bureau- en veldonderzoek in kaart te worden gebracht. Het onderzoek waarvoor subsidie is verleend is dus historisch, bouwhistorische en archeologisch van aard.

Eerder heeft de gemeente non destructief geofysisch onderzoek laten uitvoeren. Hierbij zijn onder andere de grachten en een vermoede donjon in beeld zijn gebracht. Toch leverde dit onderzoek een vertroebeld beeld op, aangezien het door de aanwezigheid van puinwaaiers niet mogelijk was om een gedetailleerd overzicht van de ruïne te krijgen.

Om daadwerkelijk muurwerk op te sporen en de zichtbare delen althans ten dele op te tekening te kunnen verbinden, en vooral de kwaliteit onder het maaiveld van bekend muurwerk in het kader van de consolidatie-opgave te inspecteren, is besloten tot gravend proefonderzoek. Op basis van het bureauonderzoek en het aanleggen van proefsleuven, waarbij op bepaalde plekken ondergronds muurwerk ter inspectie en aanvulling van bekende gegevens (plattegrond kasteel) wordt blootgelegd, zal een deugdelijk consolidatieplan worden opgesteld. Aan dit vooronderzoek heeft de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed zo'n 135.000 euro bijgedragen. Voor de daadwerkelijke consolidatie zal te zijner tijd om een bijdrage uit de SIM voor archeologische rijksmonumenten worden gevraagd en voor zover het restauratiewerkzaamheden betreft ook subsidie bij de provincie. De gemeente stelt een bedrag beschikbaar dat vooral bedoeld is voor het vergroten van de beleving en er wordt nog gezocht naar aanvullende subsidies.

Er ligt inmiddels een gedegen archeologisch en bouwhistorisch bureauonderzoek waarin de beschikbare kennis over het Gennepershuis werd gebundeld. Ook het archeologische en het bouwhistorische onderzoek is uitgevoerd, met verrassende, maar vooral goed bruikbare resultaten. Het concept-evaluatierapport werd november 2021 ter beoordeling voorgelegd en is inmiddels besproken. Een bouwkundig adviseur van de RCE heeft met de opgravingsleider de verschillende zichtbare en blootgelegde delen van muurwerk beoordeeld op stabiliteit en geadviseerd maatregelen te nemen om tot duurzaam behoud te komen. Het advies heeft in 2021 zijn neerslag gevonden in een apart document. Het uiteindelijke consolidatieadvies van het onderzoek dient vóór 31 december 2022 te worden opgeleverd.

Voorlopige resultaten

Het bureau- en het concept-evaluatierapport alsook het bouwkundig advies werden al genoemd. Op basis van het concept-evaluatierapport en een in september 2021 voor betrokken partijen georganiseerde bezoeke dag in het veld kan alvast een eerste indruk worden gegeven van de resultaten van het gravend onderzoek. Naast sleuven die zijn aangelegd om de (ondergrondse) toestand van zichtbare muurdelen te beoordelen werden er ook sleuven getrokken om delen van de burcht op te sporen die bovengronds niet meer zichtbaar zijn. Onverwacht, omdat hij op het beschikbare kaartmateriaal ontbreekt, zijn de resten van een achthoekige, tufstenen toren die ergens in de periode van de 11^e tot de 13^e eeuw te dateren is. De toren stond ooit excentrisch binnen een ronde, bakstenen ommuring (circa 13^e eeuw). Ook zijn delen van een latere, veel grotere ommuring aangetroffen; de voornoemde donjon maakt mogelijk deel uit van deze bouw fase (14^e-15^e eeuw?). De resten van de donjon zijn zwaar beschadigd door het opblazen van het kasteel eind 17^e of het begin van de 18^e eeuw. Tot slot is een deel van het 15^e of 16^e-eeuwse rondel blootgelegd. Van een bastion waarvan bovengronds muurresten bewaard zijn gebleven is ondergronds alleen slooppuin aangetroffen.

Opbrengst en leermomenten

Het project heeft veel opgeleverd voor de zorg voor onze archeologische rijksmonumenten:

1. Bij dit monument is sprake van een dubbelbescherming: het is zowel een gebouw als een archeologisch rijksmonument. Gebleken is dat het vanuit de SIM voor gebouwde monument niet mogelijk was om voldoende middelen vrij te maken om tot consolidatie over te gaan. Dit had te maken met de binnen de SIM gehanteerde herbouw waarde, die voor ruïnes moeilijk is vast te stellen. Via de archeologische SIM is dit wellicht wel mogelijk. We moeten ons er rekenschap van geven dat dit probleem ook voor andere ruïnes geldt.
2. Het project heeft zeer geprofiteerd van de eenmalige financiële injectie vanuit het project Maatregelen. Hierdoor was het mogelijk om tot een consolidatieplan te komen, waaraan gedegen bureau- en veldonderzoek ten grondslag ligt. Hierdoor zal de feitelijke consolidatie naar verwachting succesvoller zijn dan die van 2011. De consolidatie zelf kan (deels) worden gefinancierd via de reguliere SIM-subsidie.
3. Het project heeft geleid tot nauwe samenwerking tussen de opdrachtgever en subsidie Staatsbosbeheer, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de gemeente Gennep en de uitvoerende partijen. Dit draagt in hoge mate bij aan de kwaliteit van het eindproduct en zal naar alle waarschijnlijkheid ook zijn weerslag hebben op gezamenlijke toekomstige projecten. Naar de gemeente Gennep is de toezegging uit 2016 gestand gedaan dat de RCE wil meedenken over en waar mogelijk meewerken aan opties om de beleving van de ruïne te vergroten.

Er is ook een kanttekening te plaatsen:

1. Via de archeologische SIM zoals die nu bestaat is financiering tot 60% mogelijk. Aangezien de kosten van consolidatie naar alle waarschijnlijkheid zeer hoog zijn, zal het leveren van een eigen bijdrage van Staatsbosbeheer en/of het vinden van aanvullende financiering een uitdaging zijn.

Colofon

RAPPORTAGE PROJECT MAATREGELEN

Project consolidatie kasteelruïne Gennepershuis

Auteur: Jos Stöver

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2022

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort

info@cultureelerfgoed.nl

www.cultureelerfgoed.nl